

אגדה היום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי >> יב-יח מרחשון >> בבא מציעא מח-נד

הפרת נאמנות במסחר

רקע

המשנה עוסקת בדיני קניין - באיזו פעולה מתרחשת העברת הבעלות, ועד איזה שלב אפשר עדיין להתחרט ולבטל את המכירה.

תרגום וביאור

אומרת המשנה: כשאדם קונה פירות תמורת כסף, מרגע שלקח את הפירות—אי אפשר להתחרט על המכירה. אבל להפך, אם הקונה נתן את הכסף והמוכר עדיין לא נתן את הפירות, המוכר יכול להתחרט.

אף שזה הדין, אמרו חכמים: מי שהעניש את אנשי דור המבול, דור הפלגה, סדום ומצרים, הוא עתיד להעניש את מי שאינו עומד במילתו (כגון המוכר שהבטיח למכור והתחרט).

לפי הגמרא, את המשפט האחרון אומרים בבית הדין למי שלא עמד במילתו.

אביי אמר: רק מודיעים לו שמגיע לו עונש משמים, ורבא אמר: מקללים אותו. לדעת אביי רק מודיעים מפני שאסור לקלל, ולדעת רבא האיסור לקלל חל על אנשים שמתנהגים כראוי, ולא על אנשים שאינם נאמנים בדיבורם.

הכוונה ללימוד עצמי

שאלות

מה הקשר בין מי שאינו נאמן בדיבורו ובין דורות המבול והפלגה?

האם זה כל כך חמור? ואם כן, איך זה שלפי שורת הדין אין בזה שום בעיה?

כיווני חשיבה

כדאי לחשוב על המכנה המשותף לדור המבול, דור הפלגה וכל היתר. ודאי אין זו רשימה אקראית של חוטאים, בהכרח יש חוט מקשר ביניהם.

האגדה: בבא מציעא מב א

[משנה]

מִשְׁךְ הַיָּמֵנוּ פְּרוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מְעוֹת, אֵינּוּ יְכוּל לְחַזֵּר בּוֹ.

נָתַן לוֹ וְלֹא מִשְׁךְ הַיָּמֵנוּ פְּרוֹת, יְכוּל לְחַזֵּר בּוֹ.

אָבֵל אָמְרוּ:

מִי שֶׁפָּרַע מֵאֲנָשֵׁי דוֹר הַמְּבֹוֹל וּמֵאֲנָשֵׁי דוֹר הַפְּלָגָה

(וּמֵאֲנָשֵׁי סְדוֹם וְעַמּוֹרָה וּמִמְצָרִים בְּיָם)

הוּא עֵתִיד לְפָרַע מִמֵּי שְׁאֵינּוּ עוֹמְדִים בְּדַבְּרוֹ.

[גמרא]

אָבֵי אָמַר: אֹדוּעֵי מוֹדְעִינָן לֵיהּ.

רְבָא אָמַר: מִיִּלֵּט לִיטִינָן לֵיהּ.

אָבֵי אָמַר אֹדוּעֵי מוֹדְעִינָן לֵיהּ, דְּכָתִיב: "וְנָשִׂיא בְּעַמְךָ לֹא תֹאֵר".

רְבָא אָמַר מִיִּלֵּט לִיטִינָן לֵיהּ, דְּכָתִיב: "בְּעַמְךָ, בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְךָ.

(הגרסה המנוקדת - מתוך אתר "דעת")

אגודת ה'נים

גיליון 53 | בבא מציעא מח-נד
הפרת נאמנות במסחר

כוח הדיבור - עמוק מן החוק השואר כסו'יה

אתה יודע שדפקו אותך. אתה יודע שהמוכר, או המתווך, או בעל הבית, או עורך הדין של כל אחד מאלה, התנהג כלפיך לא בסדר – אבל מבלי להפר שום חוק. אבל אינך יכול לבוא אליו בטענות, מפני שאין שום עברה מפורשת שהוא עבר עליה. מה אפשר לעשות?

גם התורה, אף שכולה חסד וכל נתיבותיה שלום, היא מערכת חוקים. יש לה כללים ברורים שחלים על כל אחד מישראל בכל מצב. יש משמעות רבה ליציבותה, אבל המחיר הוא מקרים שבהם אפשר לעקוף את החוק. המשנה לפנינו היא דוגמה לזה: כל עוד הקונה שילם כסף והמוכר עדיין לא נתן דבר בתמורה – המוכר יכול לבטל את המכירה. הוא אמנם יצטרך להשיב לקונה את כספו, אך אי אפשר לחייב אותו לעמוד במילתו, ולמכור את מה שהבטיח למכור. זו התנהגות בלתי הוגנת מצד המוכר, אבל היא עומדת בכללים ההלכתיים-משפטיים.

אולם המשנה אינה מסתפקת בפסיקת הדין. היא מביאה אמרת חכמים שמי שפרע מהחוטאים הגדולים שמסופר עליהם בספרי בראשית ושמות – ייפרע גם ממי שאינו עומד בדיבורו. אמרה זו מחדדת את הפער בין משמעותו המוסרית של המעשה ובין דינו המשפטי, לשני כיוונים: מצד אחד, היא הופכת מוכר שהתחרט לאחד הפושעים הגדולים בתבל, ומצד שני היא מודה באזלת היד המעשית מולו. אל מול אמרה זו אפשר לשאול:

למה להעצים את המעשה ולמה לגמד אותו, במקום להתייחס אליו בדיוק לפי מידת חומרתו? הסיבה לקלות הדין, מבחינה משפטית, של אי-עמידה בדיבור היא שדיבור כשלעצמו אינו מחייב. כל עוד לא ניתן לו תוקף מיוחד, מילים הן מילים. לכן כשמסתכלים מבחינה מעשית, הדיבור שאין בו ממש אינו משחק תפקיד. אולם דווקא מפני שהוא משתייך לרובד ראשוני יותר באדם, זה שאינו בא לידי ביטוי במעשים, הוא שייך לצד הגבוה יותר בו.

הדיבור, דווקא מפני שהוא משתייך לרובד ראשוני יותר באדם, זה שאינו בא לידי ביטוי במעשים, הוא שייך לצד הגבוה יותר בו. הסיבה לחולשתו המשפטית של הדיבור היא גם סיבה לכובד משקלו הרוחני והמוסרי. הרובד הראשוני הזה אינו זה שמתבטא במערכת המשפט שניתנה בהר סיני, אלא זה שהופיע לפני כן, בספר בראשית. קומת המוסר הבסיסי של האדם, הכוללת את נאמנותו למילה שלו, היא המישור שחיללו אנשי דור המבול, דור הפלגה וסדום, וכנגדם חיזקו את הקומה הזו האבות והאימהות. מערכת הכללים שניתנה בסיני אינה מענישה עליה, אבל הקדוש ברוך הוא – כמוכח בספר בראשית – דן את האדם על הפרת צו המוסר האנושי שניטע בו.

ועדיין אפשר להתרעם: מה יוצא לנו מזה? איך מתמודדים בפועל מול המוכר הרמאי? שאלה זו קשורה למחלוקת בגמרא סביב המשנה. לפי הגמרא, המשנה לא סתם הביאה אמרה ללמדנו על חומרת המעשה, אלא שבית הדין צריך לומר אמרה זו למוכר. השאלה היא רק מה תוקפה של האמירה: לדעת אביי זו הודעה בלבד למוכר על העונש הצפוי לו, ולדעת רבא זו קללה. לדעת אביי, החומרה המוסרית אכן מנותקת מהמערכת המעשית, ולכן אין לנו כלים בפועל נגד רמאים, רק לבית דין של מעלה. אבל מדעת רבא עולה שיש לנו כלי – כוח הדיבור. המזלזל בכוח הדיבור, ראוי שנפעיל עליו את כוח הדיבור ונגלה את עוצמתו.

החוק הבלתי כתוב

מ'כ'סות האלצה

הרב אוריאל עיטם, מתוך כתב העת לאגדה "אסופות", כרך ד

נקודה משותפת לכל ארבעת החטאים הללו היא שכולם התרחשו טרם מתן תורה, על ידי עמים שלא קיבלו חוק כתוב מהקב"ה שהורה להם כיצד יש להתנהג (...). כאשר המעשים שלהם חרגו מהנורמות הבסיסיות האנושיות והמוסריות, הן עברו מן העולם, למרות שעדיין לא היה ניתן להצביע על סעיף מסוים בספר חוקים דתי המציג את הפגם שבמעשיהן. הדבר בולט במיוחד בחטאה של העיר סדום שבנתה מערכת משפטית מתוחכמת שכל מטרתה לשרת את הרשע (...).

עוד כיוון שניתן להעלות מתמקד בכך שארבעת העונשים המוזכרים במשנה וברייתא הוטלו במטרה לתבוע את הדין ממערכות חברתיות שלמות (...). המשנה קובעת שהפגיעה של אדם באמון בינו ובין חברו מפרקת למעשה את הכלי שבונה את החברה בכללותה.

המאמר המלא יורסס ב'ה'י'ס'כ'ו'ק' se
אלצה היום